

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 13, Sayı: 164, Mayıs 2025, s. 254-267

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.81068>

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date

6.03.2025

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date

29.05.2025

Arř. Gör. Dr. Lokman řAHİN

Atatürk Üniversitesi, Siyaset ve Sosyal Bilimler
lokman.sahin@atauni.edu.tr

HİKMET-İ HÜKÜMET VE HUKUK DEVLETİ İLİŐKİSİ: VATANDAŐ ALGISI ÜZERİNE BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

Öz

Bu çalışma, bireylerin Hikmet-i Hükümet ve Hukuk Devleti algılarını ölçmek amacıyla bir ölçek geliőtirmeyi hedeflemektedir. Hikmet-i hükümet anlayışı, devletin bekası ve kamu düzenini koruma adına yöneticilere geniş takdir yetkisi tanırken hukuk devleti bireysel hak ve özgürlükleri güvence altına alarak keyfi yönetimi engellemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, bireylerin iki yönetim anlayışına yönelik algılarını ölçmek için Devletin Bekası ve Kamu Düzeni, Hukukun Üstünlüğü ve Bireysel Haklar, Keyfi Yönetim ve Yöneticilere Güven olmak üzere üç boyuttan oluşan 14 maddelik bir ölçek geliőtirilmiőtir. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğini değerlendirmek için normallik testleri, açıklayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıőtir. Faktör analizi sonuçları, ölçeğin üç faktörlü yapısını doęrulamıő ve toplam varyansın %65,75'ini açıkladığını göstermiőtir. Cronbach Alpha katsayısı 0,835 olarak hesaplanmış, DFA sonuçları modelin uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu ortaya koymuőtur (RMSEA = 0,076; CFI = 0,939; GFI = 0,904). Geliştirilen ölçek, Hikmet-i Hükümet ve Hukuk Devleti algılarının ölçülmesi için geçerli ve güvenilir bir araç olarak değerlendirilmekte olup siyaset bilimi, hukuk ve kamu yönetimi alanlarında akademik araőtırmalarda kullanılabilir.

Anahtar kelimeler: Hikmet-i Hükümet, Hukuk Devleti, Seçmen Algısı, Ölçek Geliştirme,

THE RELATIONSHIP BETWEEN RAISON D'ÉTAT AND THE RULE OF LAW: A SCALE DEVELOPMENT STUDY ON CITIZENS' PERCEPTION

Abstract

This study aims to develop a scale to measure individuals' perceptions of Reason of State (Hikmet-i Hükümet) and the Rule of Law. The Reason of State concept grants broad discretionary power to rulers in the name of state survival and public order, whereas the Rule of Law seeks to safeguard individual rights and freedoms while preventing arbitrary governance. In this study, a 14-item scale was developed to measure individuals' perceptions of these two governance approaches, comprising three dimensions: State Survival and Public Order, Supremacy of Law and Individual Rights, and Arbitrary Governance and Trust in Rulers. To assess the validity and reliability of the scale, normality tests, Exploratory Factor Analysis (EFA), and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were conducted. The factor analysis results confirmed the three-factor structure of the scale, explaining 65.75% of the total variance. The Cronbach's Alpha coefficient was calculated as 0.835, and the CFA results demonstrated that the model fit indices were at an acceptable level (RMSEA = 0.076; CFI = 0.939; GFI = 0.904). The developed scale is considered a valid and reliable instrument for measuring perceptions of Reason of State and the Rule of Law, and it can be utilized in academic research in political science, law, and public administration.

Keywords: Raison d'État, Rule of Law, Voter Perception, Scale Development.

GİRİŞ

Devlet yönetimi, tarih boyunca kamu düzenini ve güvenliğini sağlamak amacıyla farklı yönetim anlayışlarını benimsemiştir. Hikmet-i hükümet anlayışı, Osmanlı'dan günümüze kadar uzanan köklü bir yönetim geleneği olarak öne çıkmaktadır. Devletin bekası ve kamu düzeninin korunması, bireysel hak ve özgürlüklerden öncelikli hale gelebilir ve yöneticilere geniş bir takdir yetkisi tanınabilir (Çilliler, 2016; İnalçık, 2016). Özellikle kriz dönemlerinde, yöneticilerin hukuk normlarını esnetme hakkına sahip olduğu düşüncesi hikmet-i hükümet anlayışının temelini oluşturur. Monarşik ve otoriter rejimlerde bu anlayışın daha belirgin hale geldiği görülmektedir (Findley, 2010).

Buna karşılık, hukuk devleti ilkesi, devletin tüm organlarının hukuka bağlı olmasını ve bireysel hakların korunmasını esas alan modern bir yönetim modelidir. Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığı ilkesi (Montesquieu, 2004), John Locke'un hukukun üstünlüğü kavramı (Locke, 2013) ve modern anayasal düzenlemeler, hukuk devleti anlayışının temel taşlarını oluşturur (Raz, 2017). Hukuk devletinde keyfi yönetimin engellenmesi, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması hedeflenmektedir (Walters, 2012). Ancak tarihsel süreçte, özellikle olağanüstü haller ve güvenlik krizleri sırasında devletlerin hikmet-i hükümet anlayışına yönelerek hukuk devleti ilkelerinden sapmalar yaşadığı gözlemlenmiştir (Welsh, 2019).

Günümüzde, otoriterleşme eğilimleri gösteren yönetimlerde benzer dinamikler gözlemlenmekte güvenlik kaygıları öne sürülerek hukuk devletinin sınırlarının zorlandığı

durumlar ortaya çıkmaktadır (Mudde, 2004). Bireylerin yönetim anlayışlarına dair algılarının anlaşılması, demokratik istikrar açısından büyük önem taşımaktadır (Buzan, 2008; Dahl, 2010).

Çalışma, bireylerin hikmet-i hükümet ve hukuk devleti kavramlarına yönelik algılarını ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçek sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, devletin bekası ve kamu düzeni, hukukun üstünlüğü ve bireysel haklar, keyfi yönetim ve yöneticilere güven olmak üzere üç temel boyut ele alınarak bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği açıklayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile test edilmiştir. Çalışmanın amacı, bireylerin yönetim algılarındaki farklılıkları ölçmek ve bu doğrultuda siyaset bilimi, hukuk ve kamu yönetimi alanlarında akademik araştırmalara katkı sağlamaktır.

YÖNTEM

Katılımcıların algıları ölçmek için ilk adım temel boyutların belirlenmesi sürecidir. Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda temel boyut olarak; ‘devletin bekası ve kamu düzeni’, ‘hukukun üstünlüğü ve bireysel haklar’ ve ‘keyfi yönetim ve yöneticilere güven’ belirlenmiştir.

1. Devletin Bekası ve Kamu Düzeni: Seçmenlerin, devletin devamlılığı ve güvenlik politikalarına verdikleri önemi ölçmeyi amaçlamaktadır. Devletin bekası, bir devletin varlığını sürdürebilmesi, iç ve dış tehditlere karşı kendisini koruyabilmesi ve kamu düzenini sağlayabilmesi anlamına gelir (Buzan, 2008). Devletin devamlılığı, siyasi, ekonomik, askeri ve toplumsal istikrar ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle birçok toplumda devletin bekası, hukukun üstünlüğü ve bireysel haklardan daha öncelikli bir kavram olarak algılanabilmektedir (Arslan, 2019). Seçmenler açısından devletin bekası, özellikle kriz dönemlerinde daha fazla önem kazanmaktadır. Terör saldırıları, ekonomik krizler, savaş ve iç çatışmalar gibi tehditler, seçmenlerin güvenlik politikalarına daha fazla önem vermesine yol açabilir (Tilly, 1991). Bu noktada, bazı seçmenler güvenliği sağlamak için bireysel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasını makul görebilirken bazıları hukukun üstünlüğünden ödün verilmemesi gerektiğini savunmaktadır (Dahl, 2010). Özellikle otoriter yönetimlerde, devletin bekası söylemi, meşruiyet kaynağı olarak kullanılabilir. Güçlü lider figürleri ve merkeziyetçi politikalar, kamu düzenini sağlamak adına olağanüstü yetkilerle donatılabilir (Welsh, 2019). Ancak hukuk devleti ilkelerinin zayıflatıldığı yönetimlerde, devletin bekasını sağlamak adına hukuksuzlukların artması riski ortaya çıkabilir (Hukuk İzleme Raporu, 2021). Bu boyutu ölçmek için belirlenen ifadeler aşağıda sıralanmıştır:

Devletin bekası her şeyden önce gelmelidir, gerekirse bazı hukuk kuralları esnetilebilir.

Ulusal güvenlik tehditleri karşısında yöneticilere daha geniş yetkiler verilmelidir.

Olağanüstü hallerde hukuk kurallarının geçici olarak askıya alınması kabul edilebilir.

Ülkenin güvenliği için sert devlet politikaları gerekebilir.

Kriz anlarında güçlü bir liderin yasaları esnetmesi gerektiğine inanıyorum.

2. Hukukun Üstünlüğü ve Bireysel Haklar: Hukuk devleti ilkelerine bağlılığı ve bireysel özgürlüklere bakış açısını değerlendirmek için oluşturulmuştur. Hukukun üstünlüğü, devletin tüm organlarının hukuka bağlı kalmasını, birey hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasını ve yargının bağımsızlığını ifade eden temel bir yönetim ilkesidir (Schauer, 2020). Hukukun üstün olduğu bir devlette, kanunlar yalnızca iktidarın

menfaatleri doğrultusunda değil, halkın genel refahı için uygulanmalıdır (Bingham, 2010). Seçmenlerin hukukun üstünlüğüne ve bireysel haklara verdiği önem, siyasi sistemin demokratiklik düzeyine ve yöneticilere duyulan güvene bağlı olarak değişebilir. Demokratik sistemlerde yargı bağımsızlığı, basın özgürlüğü ve temel insan haklarının korunması, seçmenlerin en önemli beklentileri arasındadır (Dahl, 2010). Ancak güvenlik kaygıları arttığında veya popülist liderlerin etkisiyle bazı seçmenler, hukukun üstünlüğünün ikinci plana atılmasını destekleyebilir (Levitsky & Ziblatt, 2019). Hukuk devleti ilkesi, keyfi yönetimi önleyerek birey haklarını güvence altına alır. Ancak otoriter eğilimlerin olduğu yönetimlerde yasaların esnetilmesi, siyasi kararlarla yargıya müdahale edilmesi ve bireysel özgürlüklerin kısıtlanması gibi uygulamalar görülebilir (Tamanaha, 2004). Bu noktada, seçmenlerin hukukun üstünlüğüne verdiği önem, siyasi istikrar, ekonomik gelişmişlik ve eğitim düzeyi gibi faktörlerden etkilenebilir (Özbudun, 2022). Belirlenen ifadeler aşağıda sıralanmıştır:

Hukuk, yöneticilerin keyfi kararlarını engellemek için her zaman üstün tutulmalıdır.

Bireysel hak ve özgürlükler, devletin çıkarlarından önce gelmelidir.

Hukuk devleti ilkesi, devletin uzun vadeli istikrarını sağlamada temel unsurdur.

Hiçbir koşulda hukuk devleti ilkelerinden taviz verilmemelidir.

Bağımsız yargı ve kuvvetler ayrılığı her zaman korunmalıdır.

3. Keyfi Yönetim ve Yöneticilere Güven: Yöneticilere geniş takdir yetkisi tanınmasına dair algıyı inceler. Keyfi yönetim, yürütme organının hukuki ve kurumsal sınırları aşarak keyfi kararlar alması anlamına gelir. Bu tür yönetimlerde, yöneticilerin geniş takdir yetkisine sahip olması, hukukun üstünlüğünü ve bireysel hakları zayıflatabilir (Arendt, 1973). Keyfi yönetim, genellikle otoriter rejimlerde görülse de bazı demokratik ülkelerde de olağanüstü hâl uygulamaları veya popülist liderlerin yükselişiyle gündeme gelebilir (Levitsky & Ziblatt, 2019). Seçmenlerin yöneticilere duyduğu güven, siyasi sistemin işleyişi, ekonomik istikrar ve yönetimin şeffaflığı gibi faktörlerden etkilenir. Güçlü lider figürlerine duyulan güven arttıkça, bazı seçmenler hukukun esnetilmesini veya yürütme yetkilerinin artırılmasını destekleyebilir (Mudde, 2004). Ancak bu durum, yargı bağımsızlığı, ifade özgürlüğü ve demokratik denetim mekanizmalarının zayıflamasıyla sonuçlanabilir (Dahl, 2010). Özellikle kriz dönemlerinde, bazı seçmenler yöneticilere geniş yetkiler tanınmasını makul görebilir. ‘Güçlü lider her şeyi düzeltebilir düşüncesi’, yönetimin keyfi uygulamalarına halk desteğini artırabilir. Ancak keyfi yönetimin uzun vadede demokrasiye zarar verdiği ve bireysel hakları tehdit ettiği birçok akademik çalışmada ortaya konmuştur (Tamanaha, 2004). Belirlenen ifadeler aşağıda sıralanmıştır:

Güçlü liderler, ülkeyi daha iyi yönetir; bu yüzden bazen hukuka uymamak gerekebilir.

Halkın oyuyla seçilen bir lider, devletin bekası için hukuk dışına çıkabilir.

Devleti yönetenler, her zaman halkın çıkarlarını düşünerek hareket eder.

Devlet adamlarının hukuktan bağımsız karar alma yetkisi olmalıdır.

Demokrasinin gerektirdiği süreçler bazen gereksiz yere devleti yavaşlatır.

BULGULAR

Bir ölçekteki verilerin çözümlenmesi ve istatistiksel testlerin uygulanabilmesi için normallik varsayımının sağlanıp sağlanmadığı incelenmelidir. Bu varsayımı sınamak için basıklık ve çarpıklık katsayısı, bağıl değişkenlik katsayısı, normallik testleri (Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk), histogram ve Detrended Q-Q grafikleri gibi yöntemler kullanılır (Karadağ & Kapusuzoğlu, 2022). En yaygın yaklaşım, basıklık-çarpıklık katsayıları ve histogram grafiklerinin incelenmesidir Basıklık ve çarpıklık katsayılarına dayalı normallik değerlendirmesinde, literatürde farklı kabul aralıkları bulunur: ± 1 , $\pm 1,5$, ± 2 veya ± 3 aralıklarında normal dağılımı kabul edenler de mevcuttur (George & Mallery, 2010; Keller, 2014).

Tablo 1.

Normal Dağılım Tablosu

Madde Numarası	N	Ortalama	Basıklık	Çarpıklık	Kolmogorov Smirnova p	Shapiro Wilk p	Histogram Grafiği	Detrended Grafiği
dbkd1	258	3,09	1,031	,574	0,000*	0,000*	Normal	Normal
dbkd2	258	3,17	-,238	-1,197	0,000*	0,000*	Normal	Normal
dbkd3	258	3,03	-1,398	-1,351	0,000*	0,000*	Normal	Normal
dbkd4	258	3,40	-,524	-1,079	0,000*	0,000*	Normal	Normal
dbkd5	258	2,81	,181	-1,277	0,000*	0,000*	Normal	Normal
hübh1	258	4,23	-1,639	1,377	0,000*	0,000*	Normal	Normal
hübh2	258	2,79	,209	-1,277	0,000*	0,000*	Normal	Normal
hübh3	258	4,10	-1,542	1,644	0,000*	0,000*	Normal	Normal
hübh4	258	3,72	-,788	-,535	0,000*	0,000*	Normal	Normal
hübh5	258	4,11	-1,431	1,171	0,000*	0,000*	Normal	Normal
kyyg1	258	1,86	1,368	1,359	0,000*	0,000*	Normal	Normal
kyyg2	258	1,95	1,267	,791	0,000*	0,000*	Normal	Normal
kyyg3	258	2,52	,527	-1,122	0,000*	0,000*	Normal	Normal
kyyg4	258	1,74	1,496	1,925	0,000*	0,000*	Normal	Normal
kyyg5	258	2,45	,549	-,897	0,000*	0,000*	Normal	Normal

* $p < 0,05$

Literatürde yer alan normallik değerlendirme yöntemlerinden en az üçünün sağlanması gerektiği dikkate alındığında, Tablo 1’de sunulan ölçek maddelerine ilişkin normallik analizi sonuçları, dört farklı yöntem (Çarpıklık ve Basıklık Katsayısı, Bağıl Değişkenlik Katsayısı, Histogram Grafiği ve Detrended Q-Q Grafiği) temelinde incelenmiş ve ölçek maddelerinin her birinin normal dağılıma uygun olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, normallik testleri (Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk) açısından test anlamlılık düzeylerinin %5’in ($p < 0,05$) altında olduğu belirlenmiştir. Ancak farklı normallik değerlendirme kriterleri göz önünde bulundurulduğunda, Hikmet-i Hükümet ve Hukuk Devleti Algısı Ölçeği’nde yer alan her bir madde ve boyutun genel olarak normal dağılım özelliklerini taşıdığı söylenebilir.

Tablo 2.

Hikmet-î Hükümet ve Hukuk Devleti Algısı Ölçeğinin Alt Boyutlarının Katılımcılar İçin Madde Analizi Sonuçları

Madde Numarası	Madde Toplam Puan Korelasyonu	t (Alt % 27**.-Üst %27**)	p değeri (Alt % 27**.-Üst %27**)
dbkd1	,682	17,194	0,000***
dbkd2	,641	19,662	0,000***
dbkd3	,774	17,436	0,000***
dbkd4	,621	15,740	0,000***
dbkd5	,716	17,235	0,000***
hübh1	,621	4,443	0,000***
hübh2	,862	1,175	,242
hübh3	,793	4,065	0,000***
hübh4	,684	1,832	0,007***
hübh5	,778	3,484	0,001***
kyyg1	,757	9,626	0,000***
kyyg2	,659	8,295	0,000***
kyyg3	,658	7,416	0,000***
kyyg4	,751	7,398	0,000***
kyyg5	,391	10,242	0,000***

n = 258, ** n1 = n2 =69,

*** p < 0,05 için anlamlı değerler.

Tablo 2'de, ölçek maddelerinin ayırt edicilik güçlerini gösteren bağımsız grup t-testi sonuçları ve madde-toplam korelasyon değerleri sunulmaktadır. Literatürde, madde-toplam test korelasyonunun yeterli kabul edilebilmesi için minimum değerin 0,30 olması gerektiği belirtilmektedir (Kline et al., 2000; Tezbaşaran, 1997). Bu nedenle, korelasyon değeri 0,30'un altında kalan maddeler analize dâhil edilmemektedir. Yapılan inceleme sonucunda, ölçek maddelerinin tamamının 0,30'un üzerinde korelasyon değerlerine sahip olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, hübh2 maddesi ayırt edicilik gücüne sahip olmadığından faktör analizine dâhil edilmemiştir. Kalan maddelerin madde-toplam test korelasyon değerlerinin 0,391 ile 0,793 arasında değiştiği tespit edilmiştir.

Ayrıca, ölçek maddelerinin ayırt ediciliğini değerlendirmek amacıyla ölçekten elde edilen ham puanlar büyükten küçüğe sıralanarak alt %27 ve üst %27'lik grupların puan ortalamaları bağımsız grup t-testi ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonucunda, alt ve üst grup madde puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu bulgular doğrultusunda, ölçeğin, ölçmeyi amaçladığı niteliği başarıyla ayırt ettiği söylenebilir.

Tablo 3.

Hikmet-î Hükümet ve Hukuk Devleti Algısı Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi ve Güvenilirlik Sonuçları

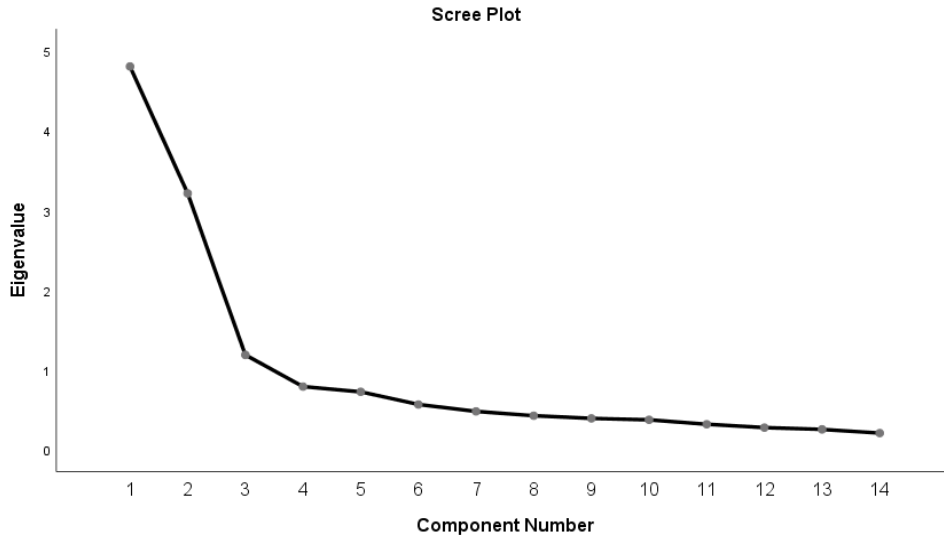
Faktörler ve maddeler	Açıklanan Varyans (%)	Öz Değer (Δ)	Faktör Yüğü
F1($\alpha=0,872$)	%34,328	4,806	
dbkd1			,860
dbkd2			,728
dbkd3			,879
dbkd4			,691
dbkd5			,751
F2($\alpha=0,863$)	%22,952	3,213	
hübh1			,706
hübh3			,867
hübh4			,857
hübh5			,857
F3($\alpha=0,775$)	%8,479	1,187	
kyyg1			,756
kyyg2			,715
kyyg3			,656
kyyg4			,853
kyyg5			,401
Toplam($\alpha=0,835$) KMO =0,868; $\chi^2(351) =1796,7157$; Bartlett Küresellik Testi (p) = 0,000			

Açıklayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmadan önce, örneklem büyüklüğünün faktör analizi için uygunluğunu değerlendirmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda KMO değerinin 0,868 olduğu tespit edilmiştir. Bu değer, örneklem büyüklüğünün faktör analizi için “mükemmel derecede yeterli” olduğunu göstermektedir (Çokluk et al., 2012). Ayrıca, Bartlett küresellik testi sonuçlarına göre, elde edilen ki-kare değeri gerekli seviyede bulunmuştur ($\chi^2(351) = 1796,7157$; $p < 0,01$). Bu doğrultuda, verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği kabul edilmiştir.

Tablo 3’te görüldüğü üzere, hikmet-î hükümet ve hukuk devleti algısını ölçmeye yönelik geliştirilen ölçek, üç teorik boyut temel alınarak tasarlanmış olup analiz sonucunda üç faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Faktör yapısını incelemek amacıyla Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis) ve Promax Rotasyon yöntemi kullanılarak açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Analiz sonucunda, öz değeri 1’in üzerinde olan dört bileşen tespit edilmiştir. Ancak bir maddenin ayırt edici özelliğe sahip olmaması ve tek başına bir faktör oluşturması nedeniyle analizden çıkarılmıştır. Kalan üç faktörün toplam varyansa katkısı %65,759 olarak hesaplanmıştır. Faktörlerin toplam varyansa katkıları sırasıyla birinci faktör (F1) için %34,328, ikinci faktör (F2) için %22,952 ve üçüncü faktör (F3) için %8,479’dur.

Açıklayıcı faktör analizinde faktör yük değerleri için kabul edilebilirlik düzeyi 0,300 olarak belirlenmiştir. Güvenirlik analizi kapsamında hesaplanan Cronbach Alpha katsayıları, birinci faktör (F1) için 0,871, ikinci faktör (F2) için 0,749, üçüncü faktör (F3) için 0,859 ve ölçeğin tamamı (14 madde) için 0,835 olarak bulunmuştur. Bayram'a (2009) göre, Cronbach Alpha değerinin 0,70'in üzerinde olması, ölçeğin güvenilir kabul edilmesi için yeterlidir (Bayram, 2009). Bu doğrultuda, geliştirilen ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 1. Hikmet-î Hükümet ve Hukuk Devleti Algısı Ölçeğine İlişkin Faktör Analiz Grafiği

Yatay ekseninde faktör sayısının, dikey ekseninde ise öz değerlerin yer aldığı grafik incelendiğinde, faktörlerin öz değerlerindeki yüksek ivmeli düşüşün 3. noktadan sonra azaldığı ve öz değerlerin 1'in altına düştüğü gözlemlenmiştir. Birinci noktadan itibaren gözlenen inişlerin eğimi, faktörlerin varyansa yaptığı katkının derecesini göstermektedir (Çokluk et al., 2012). Beşinci noktadan itibaren oluşan faktörlerin toplam varyansa katkılarının giderek azaldığı ve eklenen faktörlerin varyansa katkılarının birbirine oldukça yakın olduğu tespit edilmiştir. Öz değerler, varyans yüzdeleri ve grafik analizine dayalı olarak, açıklayıcı faktör analizi doğrultusunda üç faktörlü bir yapı belirlenmiştir.

Doğrulayıcı Faktör Analizleri Sonuçları

Ölçeğin güvenilirliğinin sağlanabilmesi amacıyla son aşamada Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. DFA, değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri ve yapısal özellikleri analiz etmeye yönelik bir yöntem olup, gözlem değişkenlerinin kuramsal olarak belirlenen gizil faktörlerle ilişkisini ve gizil faktörlerin kendi aralarındaki bağlantılarını test etmektedir. Bu bağlamda, daha önce gerçekleştirilen Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile elde edilen bulguların doğrulanması ve ölçeğin alt boyutlarına ait gözlem değişkenlerinin ne ölçüde modelle uyum gösterdiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

DFA, SPSS AMOS 25 yazılımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda, ölçeğe ilişkin modelin uyum iyiliği indeksleri ve faktör yükleri değerlendirilmiş, ölçeğin yapısal geçerliliği test edilmiştir. Aşağıda doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen bulgular sunulmaktadır.

Tablo 4.

Modifikasyon Öncesi ve Modifikasyon Sonrası Hikmet-î Hükümet ve Hukuk Devleti Algısı Ölçeğine Çok Faktörlü Doğrulayıcı Faktör Uyum İndeksleri Sonuçları

RMSEA	NFI	CFI	IFI	GFI	TLI	AGFI	CMIN	CMIN/df
0,079	0,835	0,894	0,932	0,892	0,915	0,847	194,189	2,624
0,076	0,903	0,939	0,940	0,904	0,923	0,860	177,799	2,469

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonuçlarına göre, ölçeğin yapısal denklem modelinin (Structural Equation Modeling - SEM) $p = 0,000$ düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, ölçeği oluşturan 14 madde ve üç alt boyutun ölçek yapısıyla tutarlı bir şekilde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Analiz sürecinde modelde iyileştirme yapılmış olup bu iyileştirme sırasında model uyumunu olumsuz etkileyen değişkenler belirlenmiş ve artık değerler arasındaki yüksek kovaryanslar dikkate alınarak yeni kovaryanslar oluşturulmuştur (e2-e4; e13-e14). Bu düzenlemeler sonucunda modelin genel uyum indekslerinin iyileştiği gözlemlenmiştir.

Tablo 5.

Hikmet-î Hükümet ve Hukuk Devleti Algısı Ölçeği Birinci Düzey Çok Faktörlü Model Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri

Uyum İyiliği Ölçümleri	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri	Mükemmel Uyum Ölçütleri	Araştırma Bulgusu	Uyum
CMIN/Df	$3 \leq \chi^2/df \leq 5$	$0 \leq \chi^2/df \leq 3$	2,469	Mükemmel uyum
GFI	$0,80 \leq GFI$	$0,90 \leq GFI$	0,904	Mükemmel uyum
AGFI	$0,80 \leq AGFI$	$0,90 \leq AGFI$	0,860	Kabul edilebilir uyum
CFI	$0,85 \leq CFI$	$0,95 \leq CFI$	0,939	Kabul edilebilir uyum
RMSEA	$0,06 \leq RMSEA \leq 0,8$	$0,0 \leq RMSEA \leq 0,05$	0,076	Kabul edilebilir uyum
NFI	$0,80 \leq NFI$	$0,95 \leq NFI$	0,903	Kabul edilebilir uyum
TLI	$0,80 \leq TLI$	$0,90 \leq TLI$	0,923	Mükemmel uyum
IFI	$0,85 \leq IFI$	$0,95 \leq IFI$	0,940	Kabul edilebilir uyum

Yenilenen uyum indeksi hesaplamalarına göre, modelin uyum iyiliği indekslerinin kabul edilen referans değerleri sağladığı belirlenmiştir. GFI (Goodness of Fit Index), NFI (Normed Fit Index) ve CFI (Comparative Fit Index) değerlerinin 0,90'ın üzerinde, AGFI (Adjusted Goodness of Fit Index) değerinin 0,85'in üzerinde olması, modelin iyi uyum gösterdiğini ifade etmektedir. Ayrıca RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) değerinin 0,08'in altında olması modelin kabul edilebilir düzeyde uyum sağladığını göstermektedir (Hooper et al., 2008; Marsh et al., 2006; Schermelleh-Engel et al., 2003; Simon

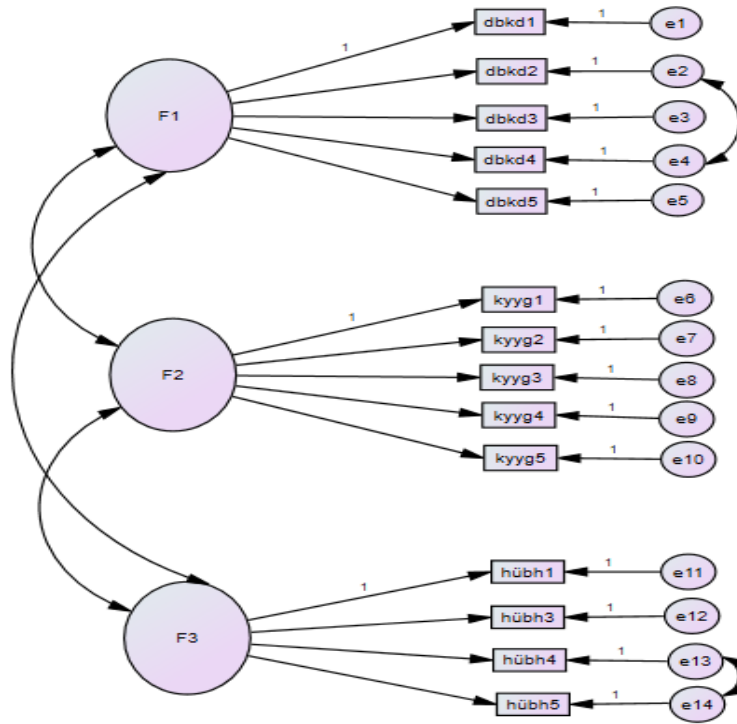
et al., 2010). Bu sonuçlar doğrultusunda, modelin uyum iyiliği açısından kabul edilebilir bir düzeyde olduğu teyit edilmiştir.

Tablo 6.

Maddelere İlişkin İstatistik Değerleri

			Estimate	S.E.	C.R. (t istatistik)	P
dbkd1	<---	F1	1,000			
dbkd2	<---	F1	,884	,080	11,062	***
dbkd3	<---	F1	1,002	,083	13,318	***
dbkd4	<---	F1	,829	,083	9,996	***
dbkd5	<---	F1	1,035	,082	12,620	***
kyyg1	<---	F2	1,000			
kyyg2	<---	F2	,928	,072	12,853	***
kyyg3	<---	F2	,517	,102	5,041	***
kyyg4	<---	F2	,859	,062	13,951	***
kyyg5	<---	F2	,725	,092	7,921	***
hübh1	<---	F3	1,000			
hübh3	<---	F3	1,151	,091	12,674	***
hübh4	<---	F3	,912	,098	9,319	***
hübh5	<---	F3	1,104	,089	12,450	***

Maddelere ilişkin t-istatistikleri incelendiğinde, tüm maddelerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Faktör yük değerleri için kabul edilen alt sınır 0,30 olarak belirlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, ölçeğe ait faktör yüklerinin 0,30'un altında kalan herhangi bir madde içermediği ve tüm faktör yüklerinin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, ölçeğin ölçtüğü yapıya ilişkin güçlü bir faktör yapısına sahip olduğunu desteklemektedir.

Şekil 2. Ölçeğe İlişkin Çok Faktörlü Yapı

Tablo 7.

Ölçek Boyutları Oluşturan Maddeler

Faktör 1	Dbkd1 + dbkd2 + dbkd3 + dbkd4 + dbkd5
Faktör 2	Kyyg1 + kyyg2 + kyyg3 + kyyg4 + kyyg5
Faktör 3	Hübh1 + hübh2 + hübh3 + hübh4
Ölçek geneli	1 + 2 + 3 + ... + 13 + 14
Diğer ölçek ve alt boyutlar	(1 + 2 + 3 + ... + 5) / 5
Diğer ölçek ve alt boyutlar	(1 + 2 + 3 + 4 + 5) / 5
Diğer ölçek ve alt boyutlar	(1 + 2 + 3 + 4) / 4

Tablo 8.

Ortalama Açıklanan Varyans (AVE) ve Birleşik Güvenirlik (CR)

Boyut	F1	F2	F3	CR	AVE	$\sqrt{AVE}$
Dbkd	1,000			0,89	0,62	0,78
hübh	0,178**	1,000		0,81	0,48	0,69
kyyg	0,575**	0,208**	1,000	0,89	0,68	0,82

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Ölçüm modelinin güvenilirliği, her bir faktörün ayrı ayrı Cronbach's α , Ortalama Açıklanan Varyans (AVE) ve Bileşik Güvenirlik (CR) değerleri incelenerek değerlendirilmiştir. Literatürde, ölçüm modelindeki örtük değişkenlerin CR değerinin 0,70'in üzerinde, AVE değerinin ise 0,50'nin üzerinde olması gerektiği kabul edilmektedir. Bununla birlikte, diğer güvenilirlik ölçütleri yeterli düzeyde sağlandığında, AVE değerinin 0,50'nin altında olması

durumunda da modelin kabul edilebilir olduğu belirtilmektedir (Çalık et al., 2013; Fornell & Larcker, 1981).

Ölçüm modelinin geçerliliği, uyuşma (convergent) ve ayrışma (discriminant) geçerliliği açısından test edilmiştir. Uyuşma geçerliliği, yapıyı oluşturan gözlenen değişkenlerin kendi aralarındaki korelasyon ilişkisini ifade etmektedir. Yakınsak (convergent) ve iraksak (discriminant) geçerliliği belirlemek amacıyla, her boyut için bileşik güvenilirlik (CR) ve ortalama açıklanan varyans (AVE) değerleri hesaplanmıştır.

Analiz sonucunda, CR değerlerinin tüm faktörler için 0,70'in üzerinde olduğu tespit edilmiş, böylece ölçeğin yakınsak geçerliliği sağlanmıştır. AVE değerleri açısından ise F1 ve F3 faktörleri için 0,50'nin üzerinde hesaplanmış, F2 faktörü için bu değer tam olarak sağlanamadığı gözlemlenmiştir. Iraksak geçerliliği test etmek amacıyla değişkenler arası korelasyonlar hesaplanmış ve AVE değerlerinin kareköklerinin bu korelasyon katsayılarından büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, ölçeğin ayrışma geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir.

SONUÇ

Araştırma kapsamında geliştirilen ölçek, devletin bekası ve kamu düzeni, hukukun üstünlüğü ve bireysel haklar ile keyfi yönetim ve yöneticilere güven olmak üzere üç temel boyut etrafında yapılandırılmıştır. Geçerlilik ve güvenilirlik analizleri sonucunda ölçeğin psikometrik açıdan güçlü bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri, ölçeğin üç faktörlü yapısını destekler nitelikte olup, ölçme aracının akademik çalışmalarda kullanılabilir olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın bulguları, siyaset bilimi, kamu yönetimi ve hukuk alanlarında yeni araştırmalara zemin hazırlayabilecek niteliktedir. Özellikle, bireylerin kriz dönemlerinde devlet yönetimine dair eğilimlerinin nasıl şekillendiği ve hangi faktörlerden etkilendiği üzerine yapılacak ilerleyen çalışmalar, demokratik yönetimlerin sürdürülebilirliği açısından önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca, farklı sosyo-kültürel bağlamlarda benzer ölçeklerin uygulanması, yönetim anlayışlarının bireyler üzerindeki etkisini karşılaştırmalı olarak analiz etmeye olanak tanıyabilir.

Sonuç olarak geliştirilen ölçek, bireylerin hukuk devleti ve hikmet-i hükümet algılarını ölçmek için geçerli ve güvenilir bir araç olarak değerlendirilmiştir. Araştırma, hukukun üstünlüğü ve devlet otoritesi arasındaki dinamik ilişkinin anlaşılmasına katkı sağlamanın yanı sıra, demokratik yönetim süreçlerinin değerlendirilmesine yönelik önemli veriler sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arendt, H. (1973). The origins of totalitarianism: New edition with added prefaces. *New York and London: Harcourt Brace Jovanovich.* , 4(1), 190-225.
- Arslan, Z. (2019). *Devletin Hukuku, Hukuk Devleti ve Özgürlük Sarkacı*. HFSA Sempozyumu,
- Bayram, N. (2009). Sosyal Bilimlerde SPSS İle Veri Analizi, Ezgi Kitabevi, Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş 2. Baskı, Bursa.
- Bingham, T. (2010). The Rule of Law (London, Allen Lane). *and*, 171, 110.
- Buzan, B. (2008). *People, states & fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*. ECPR press.

- Çalık, M., Altunışık, R., & Sütütemiz, N. (2013). Bütünleşik pazarlama iletişimi, marka performansı ve pazar performansı ilişkisinin incelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), 137-161.
- Çilliler, Y. (2016). Türk Siyasal Hayatında Devlet ve Hikmet-i Hükümet Geleneği/The State and Raison D'etat Tradition in Turkish Political Life. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(34).
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları* (Vol. 2). Pegem Akademi Ankara.
- Dahl, R. A. (2010). *Demokrasi üzerine*. Phoenix Yayınevi.
- Findley, C. V. (2010). *Turkey, Islam, nationalism, and modernity: A history, 1789-2007*. Yale University Press.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of marketing research*, 18(1), 39-50.
- George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for windows step by step: A simple guide and reference. *Boston: Allyn & Bacon*.
- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic journal of business research methods*, 6(1), pp53-60-pp53-60.
- Hukuk İzleme Raporu. (2021). *Hukuk İzleme Raporu 2020*. https://ilke.org.tr/images/air/hukuk_izleme_raporu_2020_online.pdf
- İnalçık, H. (2016). *Osmanlı'da devlet, hukuk ve adâlet*. Kronik Yayıncılık.
- Karadağ, A., & Kapusızoğlu, M. (2022). Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği: Geliştirme, Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(30), 37-71.
- Keller, G. (2014). *Statistics for management and economics* Cengage Learning.
- Kline, T. J., Sulsky, L. M., & Rever-Moriyama, S. D. (2000). Common method variance and specification errors: A practical approach to detection. *The Journal of psychology*, 134(4), 401-421.
- Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2019). *How democracies die*. Crown.
- Locke, J. (2013). Two Treatises of government, 1689. *The anthropology of citizenship: A reader*, 43-46.
- Marsh, H. W., Hau, K.-T., Artelt, C., Baumert, J., & Peschar, J. L. (2006). OECD's brief self-report measure of educational psychology's most useful affective constructs: Cross-cultural, psychometric comparisons across 25 countries. *International Journal of Testing*, 6(4), 311-360.
- Montesquieu, C.-L. (2004). Kanunların Ruhu Üzerine, çev. *Fehmi Baldağ, Seç Yayın Dağıtım, Ankara*.
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and opposition*, 39(4), 541-563.

- Özbudun, E. (2022). Türk Anayasa Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınları, Gözden Geçirilmiş 22. In: Baskı.
- Raz, J. (2017). The rule of law and its virtue. In *The rule of law and the separation of powers* (pp. 77-94). Routledge.
- Schauer, F. (2020). Lon Fuller and the rule of law. In *Routledge Handbook of the Rule of Law* (pp. 112-122). Routledge.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of psychological research online*, 8(2), 23-74.
- Simon, D., Kriston, L., Loh, A., Spies, C., Scheibler, F., Wills, C., & Härter, M. (2010). Confirmatory factor analysis and recommendations for improvement of the Autonomy-Preference-Index (API). *Health expectations*, 13(3), 234-243.
- Tamanaha, B. Z. (2004). *On the rule of law: History, politics, theory*. Cambridge University Press.
- Tezbaşaran, A. A. (1997). *Likert tipi ölçek geliştirme klavuzu*. Türk Psikologlar Derneği.
- Tilly, C. (1991). War and state power. *Middle East Report*(171), 38-40.
- Walters, M. D. (2012). Dicey on Writing the Law of the Constitution. *Oxford Journal of Legal Studies*, 32(1), 21-49.
- Welsh, J. M. (2019). How Democracies Die by Steven Levitsky and Daniel Ziblatt. In: SAGE Publications Sage UK: London, England.